

**ТӨСВИЙН БОЛОН ЭДИЙН ЗАСГИЙН БАЙНГЫН ХОРООДЫН
ХАМТАРСАН ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛИЙН АГУУЛГА**
2026 оны 10 дугаар сарын 20-ны өдөр, Мягмар гараг

Хуралдааны тэмдэглэлийн агуулга

Хуралдааны товч тэмдэглэл: 1-2

Хуралдааны дэлгэрэнгүй тэмдэглэл: 3-19

1.Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2027 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2028-2029 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлтэй хамт өргөн мэдүүлсэн Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2026.08.31-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/	3-19
---	------

**Монгол Улсын Их Хурлын 2026 оны намрын ээлжит чуулганы
Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хороодын
10 дугаар сарын 20-ны өдөр /Мягмар гараг/-ийн
хамтарсан хуралдааны товч тэмдэглэл**

Төсвийн байнгын хорооны дарга Н.Наранбаатар ирц, хэлэлцэх асуудлын дарааллыг танилцуулж, хуралдааныг даргалав.

Хуралдаанд ирвэл зохих 56 гишүүнээс 30 гишүүн хүрэлцэн ирж, 53.6 хувийн ирцтэйгээр хуралдаан 10 цаг 02 минутад Төрийн ордны “Их эзэн Чингис хаан” танхимд эхлэв.

Томилолттой: Р.Батболд, Ж.Батсуурь, Б.Заяабал, П.Сайнзориг, Д.Үүрийнтуяа, Б.Уянга, Л.Энх-Амгалан;

Чөлөөтэй: Ч.Анар, Ч.Номин, А.Ундраа;

Эмнэлгийн чөлөөтэй: Д.Батбаяр, П.Батчимэг;

Тасалсан: Т.Аубакир, Ж.Ганбаатар, Б.Жавхлан, Б.Жаргалан, Ж.Золжаргал, Ч.Лодойсамбуу, О.Цогтгэрэл.

Нэг.Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2027 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2028-2029 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлтэй хамт өргөн мэдүүлсэн Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2026.08.31-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн, Монгол Улсын сайд, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын дарга Б.Энхбаяр, Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн гишүүн Н.Ууганбаатар, Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Төрийн нарийн бичгийн дарга И.Батхүү, мөн яамны Макро эдийн засгийн бодлогын газрын дарга Б.Мөнх-Эрдэнэ, Хөрөнгө оруулалтын бодлогын газрын дарга Б.Төгөлдөр, Төсвийн хүрээний төлөвлөлтийн хэлтсийн дарга О.Мягмардорж, Сангийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч М.Санжаадорж, мөн яамны Хөгжлийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга Ж.Дэлгэржаргал, Санхүү, төсвийн судалгааны газрын дарга Л.Ичинноров, Санхүүгийн бодлогын газрын дарга С.Тулга нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Байнгын хорооны асуудал эрхлэх газрын Төсвийн байнгын хорооны ажлын албаны ахлах зөвлөх Б.Гандулам, зөвлөх Ё.Энхсайхан, референт Г.Нарантуяа, С.Төрмөнх, Эдийн засгийн байнгын хорооны ажлын албаны ахлах зөвлөх Д.Эрдэнэсамбуу, референт С.Тэгшжаргал, Хуулийн газрын дарга Ш.Хишигсүрэн, мөн газрын Эрх зүй, эдийн засаг, төсвийн дүн шинжилгээний хэлтсийн референт Д.Гэрэлт-Од нар байлцав.

Төслийн үзэл баримтлалын талаарх илтгэлийг Монгол Улсын сайд, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын дарга Б.Энхбаяр танилцуулав.

Танилцуулгатай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Г.Лувсанжамц, Да.Цогтбаатар, О.Батнайрамдал, Б.Пунсалмаа, Х.Ганхуяг нарын тавьсан асуултад Монгол Улсын сайд, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын дарга Б.Энхбаяр, Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн гишүүн Н.Ууганбаатар, Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Төрийн нарийн бичгийн дарга И.Батхүү, мөн яамны Макро эдийн засгийн бодлогын газрын дарга Б.Мөнх-Эрдэнэ, Сангийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч М.Санжаадорж нар хариулж, тайлбар хийв.

Н.Наранбаатар: Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 22
Татгалзсан: 15
Бүгд: 37
59.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Байнгын хороодын хуралдаанаас гарах санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн С.Эрдэнэбат Улсын Их Хурлын нэгдсэн хуралдаанд танилцуулахаар тогтов.

Уг асуудлыг 11 цаг 12 минутад хэлэлцэж дуусав.

Байнгын хороодын хуралдаанаар 1 асуудал хэлэлцэв.

Хуралдаан 1 цаг 10 минут үргэлжилж, ирвэл зохих 56 гишүүнээс 37 гишүүн хүрэлцэн ирж, 66.1 хувийн ирцтэйгээр 11 цаг 12 минутад өндөрлөв.

Тэмдэглэлтэй танилцсан:
ТӨСВИЙН БАЙНГЫН
ХОРООНЫ ДАРГА

Н.НАРАНБААТАР

ЭДИЙН ЗАСГИЙН БАЙНГЫН
ХОРООНЫ ДАРГА

Б.ЗАЯАБАЛ

Тэмдэглэл хөтөлсөн:
ХУРАЛДААН ЗОХИОН БАЙГУУЛАХ
ГАЗРЫН ШИНЖЭЭЧ

Д.УЯНГА

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАЛ

2026 оны 10 дугаар сарын 20-ны өдөр,
Мягмар гараг
Төрийн ордон “Их эзэн Чингис хаан” танхим
10 цаг 02 минут.

ТӨСВИЙН БОЛОН ЭДИЙН ЗАСГИЙН БАЙНГЫН ХОРООДЫН ХАМТАРСАН ХУРАЛДААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТЭМДЭГЛЭЛ

Н.Наранбаатар: Эрхэм гишүүдийн өглөөний амар амгаланг айлтгая. Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хороодын гишүүдийн олонх хүрэлцэн ирж, ирц 51.8 хувьтай бүрдсэн тул 2026 оны 10 дугаар сарын 20-ны өдрийн хуралдаан нээснийг мэдэгдье.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 7.8-д заасны дагуу хуралдааны ирцийг гишүүдийн сонгогдсон тойрог, нэрээр нь танилцуулна. Норовын Алтанхуяг, Мягмарсүрэнгийн Бадамсүрэн, Жигжидийн Батжаргал, Жадамбын Баясгалан, Хөххүүгийн Болормаа, Хүрэлбаатарын Булгантуяа, Пүрэвжавын Ганзориг, Хассуурийн Ганхуяг, Лувсанбямбаагийн Мөнхбаясгалан, Баатаржавын Мөнхсоёл, Пүрэвбаатарын Мөнхтулга, Нанзадын Наранбаатар, Даваахүүгийн Пүрэвдаваа, Ганзоригийн Тэмүүлэн, Банзрагчийн Түвшин, Даваагийн Цогтбаатар, Баттогтохын Чойжилсүрэн, Дашцэрэнгийн Энхтүвшин, Отгоншарын Батнайрамдал, Нацагдоржийн Батсүмбэрэл, Шинэбаярын Бямбасүрэн, Ганзоригийн Лувсанжамц, Ганбатын Очирбат, Бадамдоржийн Пунсалмаа, Лхагвасүрэнгийн Соронзонболд, Ренчинбямбын Сэддорж, Гончигдоржийн Уянгахишиг, Саруулсайханы Цэнгүүн, Мөнхчулууны Энхцэцэг, Сүхбаатарын Эрдэнэбат нарын гишүүд ирсэн байна.

Байнгын хороодын хамтарсан хуралдаанаар хэлэлцэх асуудлыг танилцуулъя. Хэлэлцэх асуудлын 1.Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн хэлэлцэх эсэх хэлэлцүүлэг. Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2027 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2028-аас 2029 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн хамт 2026 оны 8 дугаар сарын 31-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн. Хэлэлцэх асуудлаар саналтай гишүүн байна уу? Байхгүй бол хэлэлцэх асуудалдаа оръё.

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2027 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2028-аас 2029 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн хамт өргөн мэдүүлсэн Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэх эсэх хэлэлцүүлгийг хэлэлцэж эхэлье. Хэлэлцэж байгаа асуудалтай холбогдуулан хуралдаанд оролцож байгаа албан тушаалтнуудыг танилцуулъя. Б.Энхбаяр Монгол Улсын сайд, ЗГХЭГ-ын дарга, Нинжбатын Ууганбаатар Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн гишүүн, Идэшийн Батхүү Эдийн засаг, хөгжлийн яамны ТНБД, Батхишигийн Мөнх-Эрдэнэ Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Макро эдийн засгийн бодлогын газрын дарга, Батжаргалын Төгөлдөр Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Хөрөнгө оруулалтын бодлогын газрын дарга, Жамъяншаравын Дэлгэржаргал Сангийн яамны Хөгжлийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга, Лувсанвандангийн Ичинноров Сангийн яамны Санхүү, төсвийн судалгааны газрын дарга, Солонгын Тулга Сангийн яамны Санхүүгийн бодлогын газрын дарга, Отгондэмбэрэлийн Мягмардорж Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Макро эдийн засгийн бодлогын Төсвийн хүрээний төлөвлөлтийн хэлтсийн дарга.

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2027 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2028-аас 2029 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн хамт өргөн мэдүүлсэн Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаарх танилцуулгыг ЗГХЭГ-ын дарга, сайд Б.Энхбаяр танилцуулна. Энхбаяр сайдын микрофон.

Б.Энхбаяр: Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хорооны дарга, УИХ-ын эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2027 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2028-аас 2029 оны төсвийн төсөөллийн тухай хууль батлагдсанаас хойш Төрийн болон орон нутгийн өмчит компанийн засаглалын тухай хууль 2026 оны 7 дугаар сарын 2-ны өдөр УИХ-ын чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар батлагдсан. Уг хууль 2027 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс хэрэгжиж эхэлснээр арилжааны зорилго бүхий ТӨК цэвэр ашгийнхаа 30-аас доошгүй хувийг ногдол ашиг хэлбэрээр улсын төсөвт хуваарилах зохицуулалт хэрэгжинэ. Үүний үр дүнд 2027 оны төсөвт 3.5 их наяд төгрөгийн ногдол ашиг төвлөрүүлэхээр тооцоод байна. Түүнчлэн Монгол Улсын ЗГ-аас Оюу толгой /ОТ/ компанийн хөрөнгө оруулагчтай хийж буй хэлцлийн үр дүнд 2037 онд авах байсан ногдол ашгийг 10 жилээр урагшлуулж, 2027 онд 3.1 их наяд төгрөгийн ногдол ашиг авах боломж бүрдээд байгаа гэдгийг онцолж хэлье.

Мөн төсвийн хүрээний мэдэгдлийг батлах үед тухайн төсвийн жилийн урьд оны үлдэгдлийн эцсийн хэмжээ тодорхой болоогүй байдаг тул орон нутгийн үнэт цаасны ашиглаагүй үлдэгдэл сүүлийн 3 жилд хуримтлагдсаар 2026 оны байдлаар 2.8 их наяд төгрөгт хүрээд байна. Улмаар төсвийн хүрээний мэдэгдэл батлагдсаны дараа урьд оны төсвийн үлдэгдлийн хэмжээгээр нэмэлт эх үүсвэр бий болсон тохиолдолд уг эх үүсвэрийг төсвийн тогтвортой байдлын тусгай шаардлагыг зөрчихгүйгээр төсөвт тусгах хууль, эрх зүйн зохицуулалт шаардлагатай байна. Иймд төсвийн нэгдмэл, цогц байдлыг хадгалах, төсвийн төлөвлөлтийг бодит орлого, эх үүсвэртэй уялдуулах, төсвийн жил эхлэхээс өмнө урьдчилан тооцох боломжгүй байсан нэмэлт эх үүсвэрийг төсөвт зохистойгоор тусгах зорилгоор Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг та бүхэнд танилцуулж байна.

1.Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 7 дугаар зүйлд 7.9 дэх хэсгийг нэмж, дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдэл батлагдсанаас хойш уг мэдэгдлийг боловсруулах үед тооцох боломжгүй нөхцөлөөс шалтгаалан ногдол ашгийн орлого, орон нутгийн үнэт цаас, урьд оны үлдэгдлээс хамаарсан эх үүсвэр нэмэгдсэнтэй холбоотойгоор нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого мэдэгдэлд тусгасан доод хэмжээнээс нэмэгдэхээр бол тухайн нэмэлт эх үүсвэрийн хэмжээгээр нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын дээд хэмжээг нэмэгдүүлэн тооцох боломжийг бүрдүүлнэ. 2.Дээрх нэмэлт эх үүсвэртэй холбоотойгоор нэмэгдүүлэн тооцсон нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын дээд хэмжээний нэмэгдэлд Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлд заасан төсвийн тусгай шаардлагыг хамааруулахгүй байхаар тусгалаа. Ингэснээр хуульд заасан нөхцөлийг хангасан нэмэлт эх үүсвэрийн хэмжээнд тусгай зохицуулалт хэрэгжих эрх зүйн үндэслэл бүрдэх юм.

Байнгын хорооны дарга, эрхэм гишүүд ээ, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгөхийг хүсье. Баярлалаа.

Н.Наранбаатар: Б.Энхбаяр сайдад баярлалаа. Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөлтэй холбогдуулан хууль санаачлагчаас асуулт асуух гишүүд нэрсээ өгье? Цогтбаатар гишүүнээр тасаллаа, Батнайрамдал гишүүнээр тасаллаа. Пунсалмаа гишүүнийг оруулъя, Батнайрамдал, Пунсалмаа гишүүдийг оруулъя, ирцийн эрэмбэд оруулаарай. Ганзоригийн Лувсанжамц гишүүн асуулт асууя.

Г.Лувсанжамц: Сайн байцгаана уу? Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 7.9 дээр орж байгаа заалттай холбоотой асуултууд байна. Дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдэл батлагдсанаас хойш уг мэдэгдлийг боловсруулахад тооцох боломжгүй нөхцөл гээд нэг, тэрнээс шалтгаалсан ногдол ашгийн орлого, орон нутгийн үнэт цаас, урьд оны үлдэгдлээс хамаарах гэсэн ийм 3 зүйлийг нэмэгдсэнтэй холбоотойгоор нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого уг мэдэгдэлд тусгасан доод хэмжээнээс нэмэгдэхээр бол тухайн ногдол ашгийн орлого, эх үүсвэрээс шалтгаалсан нэмэгдлийн хэмжээгээр энэ хуулийн 12.1.4-д заасан нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын дээд хэмжээг нэмэгдүүлэн тооцож болно. Энэ тохиолдолд уг нэмэгдлийн хэмжээнд энэ хуулийн 6 дугаар зүйлд заасан төсвийн тусгай шаардлага хамаарахгүй гэж байгаа. Эхний асуулт нь, энэ 6 дугаар зүйлд заасан шаардлага хамаарахгүй гэж байгаа нь болж байгаа юу, үгүй юү, зөвхөн шаардлагатай хязгаарлалтыг тодорхой зааж өгч болоогүй юу? Тэгэхээр энэ орлого орж ирэхээр зарлагаа нэмье гэдэг агуулга байгаа. Тэрнийг ерөнхийд нь ойлгож байна. Гэхдээ урьдчилан тооцох боломжгүй байсан орлого орж ирнэ гэдэг чинь дараа нь тэр нь цаашдаа тогтвортой орж ирнэ гэсэн баталгаа байхгүй гэсэн үг. Тэгэхээр урьдчилан тооцоогүй орлогоо бид урсгал зардал руугаа оруулаад явах юм бол дахиад тэр орлого нь байхгүй болсон үед бид Их Хурал дээр тэтгэврийг бууруулъя ч байдаг юм уу, төрийн албан хаагчдын цалинг бууруулъя гэдэг шийдвэр гаргаж чадахгүй. Эхний асуулт.

Хоёр дахь нь, урьдчилан тооцох боломжгүй байсан гэдгийг нь яаж тогтоох вэ, яаж тодорхойлох вэ гэдэг хоёр дугаар асуулт.

Гурав дахь нь, ногдол ашиг бол орлого, харин бонд бол буцааж төлөх ёстой өр, урьд оны үлдэгдэл гэдэг бол тооцох боломжтой гэж бодож байна. Энэ 3 эх үүсвэрийг яагаад адилхнаар авч үзсэн бэ? Энэ 3 чинь уг нь өөр зүйлүүд байгаа шүү дээ. Тэгэхээр энэ гурвыгаа тусад нь тодорхойлж өгч болоогүй байсан уу? Энэ зохицуулалт 28 он хүртэл үйлчилнэ гэж байгаа. Тэгээд энэ хугацаандаа сая хэлсэн, хэрвээ зарлагаа нэмэгдүүлээд явчихдаг, 29, 30, 31 он гээд явахаар энэ зохицуулалт чинь эсрэгээрээ төсвийн тогтвортой байдалдаа аюултайгаар нөлөөлөхгүй юу, үгүй юү?

Дахиад нэг зарчим ярья. Хэрвээ ингээд орлого орж ирэх юм бол ЗГ-ын өрийг дараад явах, эсвэл хөгжлийн сандаа хадгалаад дараагийн жилд нь яг чухал ач холбогдолтой эрчим хүч, боловсрол, эрүүл мэнд ч байдаг юм уу, тийм салбарууд дээрээ хөгжлийн сангаараа дамжуулаад зарцуулаад явах боломж байгаа гэж бодож байна. Энэ зүйлүүдийг яагаад нэгтгээд ганцхан заалтаар ингээд оруулаад ирсэн бэ гэдгийг Эдийн засаг, хөгжлийн яам болон Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлөөс байр суурийг нь сонсмоор байна.

Н.Наранбаатар: Эдийн засаг, хөгжлийн яам, 2 номерын микрофоныг нээе.

Б.Мөнх-Эрдэнэ: Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Макро эдийн засгийн газрын дарга, Мөнх-Эрдэнэ, гишүүний асуултад хариулъя. Энэ заалтын тухайд Засгийн албан хаагчдын ажлын хэсгийн түвшинд нэлээн ярьцгаасан. Тэгээд төсвийн тусгай шаардлагын тухайд бол уул уурхайн бус ДНБ-ий сүүлийн 12 жилийн дунджаас хэтрэхгүй байх ёстой гэсэн шаардлагыг зөрчигдөхөөр болчхож байгаа. Тийм учраас уг тусгай шаардлагыг ийм тохиолдолд хэрэгжүүлэхгүй байж болох юм гэдэг байдлаар өөрчилчхөж болох байх.

Гишүүний хэлж байгаа шүүмжлэл бол зөв гэж бодож байна. Бусад тусгай шаардлагад бол нэг их хамаарал багатай.

Яагаад урьдчилан тооцох боломжгүй нөхцөл байдал гэж томъёолсон бэ гэхээр 2 зүйл байгаа. Нэгдүгээрт нь, ОТ-н ногдол ашиг, ТӨК-удын тухай хуулийн асуудлууд бол энэ оны кэйс дээр хавар төсвийн хүрээний мэдэгдэл батлагдсаны дараа тодорхой болсон. Тухайлбал, төсвийн гүйцэтгэлүүд, гүйцэтгэлийн цаглавар бол төсвийн хүрээний мэдэгдэл батлагдсаны дараа тодорхой болсон. Үүгээрээ одоо нийслэл дээр байгаа үнэт цаасны урд оны үлдэгдлийн хэмжээнүүд бас ойлгомжтой болж гарч ирж байгаа нэг зүйл.

Хоёрдугаарт нь, ОТ-н ногдол ашигтай холбоотой зүйлүүд ч түүний дараа тодорхой болсон, ТӨК-ийн тухай хуулийн өөрчлөлт ч түүний дараа тодорхой болсон учраас ийм заалтыг оруулж ирж байгаа юм. Энэ заалтыг оруулснаараа бид 27 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл дээрээ ОТ-н 3 их наяд, ТӨК-ийн 3.5 их наяд гээд энэ 6.5 их наяд төгрөгийн зардлыг төсөв дээрээ нэмэх боломжтой болох юм. Үүнийг оруулахгүйгээр нэмэх юм бол төсвийн хүрээндээ багтахгүй явдал болчихно. Ийм шалтгаанууд байгаа. Мөн хуулийн төслийг өргөн барихдаа 28 оны 1 дүгээр сарын 1 хүртэл хэрэгжих байдлаар өргөн барьсан. Гишүүний хэлж байгаа цаашдын урт хугацааны зүйлүүдэд бол гайгүй болно. Яагаад ийм нэг жилийн хугацаа өгсөн бэ гэхээр ТӨК-удын ногдол ашгийн энэ төсөв рүү орж ирж байгаа шилжилт ингээд нэг жилийн хугацаанд хийгдчихнэ. Орон нутгийн бондын үлдэгдэл одоо 26 оны эцсийн байдлаар 2.8 их наяд төгрөгт хүрнэ. Эдгээр ашиглаж чадахгүй байгаа үлдэгдлүүдийг ингээд ашиглах боломжууд нь нээгдээд, ашиглагдсанаараа 28 оны 1 дүгээр сарын 1 гэхэд цэгцэрчихнэ гэж харсан.

Н.Наранбаатар: Лувсанжамц гишүүн тодруулъя. Тогтвортой байдлын зөвлөл хариулъя, 1 номер.

Н.Ууганбаатар: Тогтвортой байдлын зөвлөл Ууганбаатар, гишүүний асуултад хариулъя. Бид ерөнхийдөө гишүүний ярьсан энэ зүйлүүдтэй санал нэг байна. Нэгдүгээрт, энд 3 тусдаа асуудлыг нэг заалтад ингэж холих, бөөгнүүлэх нь өөрөө техникийн хувьд буруу бөгөөд асар олон асуудал дагуулахаар харагдаж байгаа юм. 3 салгаж хэлэлцэх нь зөв болов уу гэж бодож байна. Нэгдүгээрт нь ногдол ашиг, хоёрдугаарт нь орон нутгийн үнэт цаас, гуравдугаарт нь урд оны үлдэгдэл. Төсвийн тогтвортой байдал талаас нь харах юм бол сая Мөнх-Эрдэнэ даргын хэлдгээр энэ нэг удаагийн хүчинтэй заалт учраас цаашид давтагдахгүй болов уу гэж үзэж болох хэдий ч асуудал нь цаашид давтагдахаар харагдаад байгаа. Энэ 3 асуудал өмнө нь ч байсан, цаашид ч байх байх. Тэгэхээр энэ 3 асуудлаа ингээд нэг удаагийн заалтаар шийдвэрлэнэ гэвэл энэ бас их учир дутагдалтай болно. Яагаад гэхээр орон нутгийн урд оны үлдэгдэл бол байдаг л асуудал, байгаад л байдаг, ирэх жилүүдэд ч, цаашид ч гэсэн байна. Тэгээд энийгээ шийдвэл нэгмөсөн зөв тал руу нь шийдэх ёстой байх. Төсвийн тогтвортой байдалд хамгийн сөрөг нөлөө багатай хэсэг нь энэ. Яагаад гэхээр энд ямар нэгэн байдлаар мөнгө нь үндсэндээ байж байгаа гэсэн үг. Энэнээс холбоотойгоор шинээр.../минут дуусав/

Н.Наранбаатар: Гүйцээж хариулъя.

Н.Ууганбаатар: Үүсэхгүй. Нөгөө хоёр дээр, орон нутгийн үнэт цаас дээр одоо яг ямар байдлаар, хэрвээ бид ингэж тусгавал ямар байдлаар тусах вэ гэдгийг нэлээн сайн хэлэлцэх ёстой болов уу гэж бодож байна. Яагаад гэхээр бид 2 мега төсөл дээр, эхлээд 3 мега төсөл орж ирсэн, тэр дээр чинь нэг нь орон нутгийн төсөл байсан, тэгээд одоо сүүлдээ 2-оор батлагдсан. Тэгээд дээрээс нь тэр 2 мега төслийг төсвийн зарим тусгай шаардлагуудыг гадна гаргасан ч гэсэн өрнийхөө тааз дотор байгаад байгаа юм. Тэгэхээр

энэ орон нутаг дээр ингэлгүйгээр шууд хойд талд нь тэр 6 дугаар зүйлд заасан тусгай шаардлагад хамаарахгүй гэхээр бүгдээс нь гаргаад хаячхаж байгаа юм шиг иймэрхүү нөхцөл байдал үүсэхээр харагдаж байгаа юм. Энэ дээр дахиад анхаарах ёстой болов уу гэж бодож байна.

Дараагийнх нь ногдол ашиг, хэрвээ бид ногдол ашгийг цаашид ингээд аваад яваад байна гэж тооцох юм бол энийгээ төсөв дээр яаж тусгах вэ гэдгээ дахиад эргэж харах шаардлагатай болж таарч байгаа юм. Тэгэхгүй бол одоогийн байдлаар бидний өргөн барьсан төсвийн төсөл дээр бол ногдол ашгийн ОТ-н 3 их наядын тухайд найдвартай урьдчилан тооцоолох боломжтой мэтээр бид орлого талдаа найдвартай мэтээр тооцоолчихоод, зарлага талдаа очихоор энэ найдвартай биш, урьдчилан тооцох боломжгүй гэдэг юм уу, иймэрхүү тэгш бус байдлаар хандах ийм нөхцөл байдал бас үүсгээд байгаа юм.

Н.Наранбаатар: Лувсанжамц гишүүн тодруулъя.

Г.Лувсанжамц: Баярлалаа. Эдийн засаг, хөгжлийн яамнаас тодруулъя. Сая хэлж байгаа Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөл хэлж байна шүү дээ урьдчилан тооцох боломжгүй гээд, боломжтой зүйл нь бас байгаа байхгүй юу энэ 3 орлогын чинь. Энийгээ ингээд яагаад ер нь урьдчилан тооцох боломжгүй байсан бэ гэдгийгээ, цаашдаа энэ чинь нэг удаагийн хууль гэж байгаа ч гэсэн нэг жишиг тогтоод л, дахиад л ийм заалт оруулж ирээд л, ингээд л орж ирсэн ногдол ашиг орлогуудаа, гэнэтийн орлогуудаа зарцуулаад л яваад байх ийм тогтворгүй байдал үүсгэх гээд байна л даа. Тэгэхээр энэ урьдчилан тооцох боломжгүй байсан гэдгийгээ яг тодорхой зааж өгч болохгүй байсан уу? Яг энэ 3 төрлийн орлого байгаа шүү дээ, ногдол ашиг, орон нутгийн үнэт цаас, тэгээд бонд гэсэн энэ 3 зүйл. Энэ дээр яг яаж та хэд маань ажлын хэсэг дээр ярилцсан бэ? Тэрнийгээ ингээд задалж тодорхойлсон нь зүйтэй гэсэн зүйлийг та хэлж байна шүү дээ. Эдийн засаг, хөгжлийн яамнаас энэ дээр нэмэлтээр тодруулаад өгөх үү?

Н.Наранбаатар: Эдийн засаг, хөгжлийн яам, 2 номер.

Б.Мөнх-Эрдэнэ: Ажлын хэсэг дээр хэд хэдэн хувилбар ярилцсан. Тухайлбал, ДНБ-ий 2 юм уу, 3 хувьтай тэнцэхүйц энэ ногдол ашгийн хэмжээний өндөр дүнтэй орлого урьдчилан тооцох боломжгүй нөхцөл байдлаар үүссэн тохиолдолд гэдгээр томъёолох уу гэж нэг ярилцсан. Хоёр дахь ярилцсан зүйл нь болохоороо одоо энэ оруулж ирсэн хувилбар байгаа. Сангийн яам бас нэмээд хэлэх тайлбар байвал хэлж өгч болох уу.

Н.Наранбаатар: Сангийн яам нэмэх үү, 6.

М.Санжаадорж: Сангийн яам Санжаадорж, гишүүний асуултад хариулъя. Энэ 3 нэр төрлийн зардал байгаад байгаа. Эхнийх нь бондтой холбоотой асуудал. Бондын асуудал бол яаж явсан бэ гэхээр анх гарсан жилээсээ хойш 3 жил дараалаад зарцуулалт нь гүйцэд гарахгүй явчихсан, энэ жилийн хувьд дахиад зарцуулалт нь гүйцэд гарахгүй болчихоод байгаа. Тэгэхээр энэ өөрөө төсвийг тодорхой хэмжээнд түгжчихээд, тэр хэмжээгээрээ орон зай эзлээд яваад байгаа. Тэгэхээр ирэх жилийн төсөв дээр энэ маань өөрөө бидэнд нэлээд тэр урьдчилан тооцох боломжгүй байдлаар орж ирж байгаа ийм зардал болчихоод байгаа.

Хоёр дахь зардал нь жилийн эцсийн дүнгээр бол мэдээж хэрэг орон нутгийн хувьд өмнөх оны үлдэгдэл нь гарч ирдэг. Энэ нь 6 сард аудитлагдлаа, 7 сард эцэслэнэ, гэхдээ энэ нь өөрөө дахиад өмнөх жилийнх нь үлдэгдэлтэйгээ хамт зарцуулаагүй үлдэгдэл болон давсан орлогын хоёр дахь бас урьдчилан тооцох боломжгүй асуудал орж ирчхээд байгаа

учраас энэ өөрөө нэлээд том дүн болчихсон. Энэ жилийн хувьд бид 2.8 их наядаас зөвхөн.../минут дуусав/

Н.Наранбаатар: Гүйцээгээд хариулъя.

М.Санжаадорж: 2.8 их наядын өмнөх оны үлдэгдэл хуримтлагдчихаад байгаа юм. Энэнээс 1 их наядыг нь сая төсвийн тодотголоор оруулж ирээд одоо ингээд зарлага гаргах боломжтой болсон. Тэгэхдээ Улаанбаатар хотын хувьд болон Өмнөговь аймгийн хувьд ялангуяа зарлага гаргах санхүүжилтийн хэсэг нь ингээд тулчхаад байгаа учраас бид он дуусах хугацаанд жаахан эрсдэлтэй тийм нөхцөл байдал үүсчхээд байгаа ийм байгаа, баярлалаа.

Н.Наранбаатар: Тодруулъя, Лувсанжамц гишүүн.

Г.Лувсанжамц: Баярлалаа. Байр сууриудыг ойлголоо. Хамгийн сүүлийн асуулт нь, айл өрх байсан ч гэсэн уг нь ингээд гэнэтийн орлого орж ирэх юм бол хадгаламждаа хийдэг ч байдаг юм уу, эсвэл өрөө төлдөг ч байдаг юм уу, санхүүгийн хувьд, өрхийн санхүүгийн хувьд нэг байж болох хамгийн оновчтой хувилбараа сонгоод явдаг болов уу гэж бодож байна. Монгол Улсын ЗГ ч гэсэн тэгж ажиллах ёстой. Тэгэхээр энэ ногдол ашиг, урьдчилан тооцох боломжгүй орлого олж өгсөн үед бид өрөө дарах нэг сонголт, нөгөө талдаа хөгжлийн сандаа хийгээд яг жинхэнээсээ нийгэм, улсын эдийн засагт хэрэгтэй байгаа төслүүдийгээ яг ТЭЗҮ нь хэрэгтэй бол тэрийг нь хийж, бэлтгэл ажлыг нь хийж байгаад тэрнийг дараагийн жилдээ яг хэрэгтэй зүйлдээ зарцуулаад явна гэсэн ийм 2 сонголт байгаа. Яг одоо энэ үүсээд байгаа инфляцын нөхцөл байдлыг ингээд харахаар уг нь тэгж зарцуулсан нь эдийн засагтаа зүгээр буюу яг иргэдийн худалдан авах чадварт томоор нөлөөлөхгүйгээр яг тогтвортой, ухаалаг зарцуулалт хийгээд явах боломжтой гэж харж байгаа юм. Энэ дээр Сангийн яам болон Эдийн засаг, хөгжлийн яам хариулаач.

Н.Наранбаатар: Эхлээд Эдийн засаг, хөгжлийн яам, 2 номер.

Б.Мөнх-Эрдэнэ: Энэ өргөн барьсан хууль, төсвийн хүрээ, 27 оны төсөв маань нөгөө бүгд хоорондоо уялдаатай байгаа учраас, тэгээд энэ 27 оны төсвийн онцлог нь цалин, тэтгэврийн нэмэгдлүүд байгаа, дээрээс нь зарим хөгжлийн төслүүд байгаа. Хэрвээ бид хавар батлуулсан хүрээгээрээ одоо төсвөө батлуулах юм бол манай төсвийн маань 90 хувь нь урсгал зардал, 10 хувь нь хөгжлийн төсөлд л зарцуулахаар болчхож байгаа. Тэгэхээр энэ удаагийн 6.5 их наядын нэмэгдэл дотор байгаа хөгжлийн төслүүдийг төлөвлөснөөрөө ойролцоогоор 30:70-ын харьцаатай буюу 30 хувь нь төслүүд санхүүжүүлэх боломжтой болчхож байгаа, тэгээд та бүхэн бүгд мэднэ, төсвийн төсөл дээр байгаа цахилгаан станцууд болон бусад чухал төслүүдийн асуудлууд байгаа. Тэгэхээр бодлогын хувьд бол хөгжлийн сандаа хийх үү, эндээ хийх үү гэдэг нь ойролцоо.../минут дуусав/

Н.Наранбаатар: Сангийн яам, 6.

М.Санжаадорж: Гишүүний асуултад нэмж тодруулга өгье, Сангийн яам Санжаадорж. Үндсэн зарчмыг бол бид ойлгож байгаа. Гэхдээ нөгөө талдаа бидний хувьд хуульчлагдсан маш олон зардлууд болчхоод байгаа. Нэгдүгээрт бол энэ өөрөө ирэх оны төсөв маань 7.7 их наяд төгрөгийн нэмэгдэл байгаа. Эндээс ингээд хараад үзэх юм бол 2.7 их наяд төгрөг нь дангаараа тэтгэвэр, тэтгэмж, 2.6 их наяд нь зөвхөн цалин хөлсний одоо өмнө гарсан шийдвэрийг бид хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай ийм зардал болчхоод байгаа юм. Мөн дээрээс нь татвартай холбоотой нэлээд бас бид татвар алдаж байгаа тийм

зардлууд байгаа. Мөн сая бас Их Хурлаар баталсан Ашигт малтмалын тухай хууль байгаа. Энэ ЗГ-ын хувьд яг батлагдсан хуулийн хүрээнд өргөн барьсан учраас бас энэ хуулийн эффект /effect/ нь орж ирээгүй байгаад байгаа. Тэгэхээр хэрвээ энийг оруулна гэх юм бол илүү ахиад зардлаа тэлэх ийм л зүйлүүд болчихоод байгаа. Тэгэхээр хууль нэг талдаа бид бас.../минут дуусав/

Н.Наранбаатар: Гүйцээгээд хариулчих.

М.Санжаадорж: Уучлаарай. Нэг талдаа болохоор Сангийн яамны хувьд батлагдсан хуулиудыг хэрэгжүүлэх ёстой болчихоод байгаа. Тэгэхээр энэ дээр бол зарлагын орон зай нэлээд их шаардлагатай болчихоод байгаа. Гэхдээ нөгөө талдаа орлого талаасаа үзэх юм бол 2027 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл дээр байгаа батлагдсан орлого яг тооцооллын хувьд нэлээд тулж ажилласан. Энэнээс өөрөөр орлогыг нэмэгдүүлэх үнэндээ боломж байхгүй болчихоод байгаа. Жишээ нь, нүүрсийг магадгүй 150 сая гэж тавих бол ямар ч боломжгүй, тэр бодитой биш болчихоод байгаа учраас бид одоо байж болох орлогын эх үүсвэр юу байх вэ гэхлээр ногдол ашиг байна гэдэг энэ агуулгаар харж оруулж ирсэн байгаа, баярлалаа.

Н.Наранбаатар: Өөр хэн, Цогтбаатар гишүүн.

Да.Цогтбаатар: Баярлалаа, та бүхэнд энэ өдрийн мэнд хүргэе. Тангуд улс мөхөөгүй гэдгийг өдөр болгон сануул гэдэг шиг энэ Эдийн засгийн байнгын хорооны дарга энэ орон нутагт томилолттой байгаа байх. Тэгэхдээ бас сануулж байхгүй бол болохгүй байна, бид нар энэчээ төсвийнхөө зардлыг тэгээд хүчрэхээ байчихлаа гэдэг асуудлуудаа л ярьж байгаа юм. Энэ Монголбанкны Ерөнхийлөгч нар маань л ажлаа хийхгүй юм. Санхүүгийн зохицуулах хороо, Монголбанк аль аль нь Эдийн засгийн байнгын хороонд харьяалагддаг. Тэгээд Монголбанканд Тэргүүн дэд ерөнхийлөгч маань энэ Хадгаламжийн даатгалын корпорац гэдэг байгууллагын Үндэсний зөвлөлийн даргаар нь ажилладаг, тэгээд Үндэсний зөвлөлийн гишүүнээр нь СЗХ-ны дэд дарга Цэрэнбадрал гэдэг дарга ажилладаг, тэгээд Цэрэнбадрал даргын эхнэр нь Канадад Элчин сайдаар ажилладаг. Тэгээд Цэрэнбадрал дарга бол үндсэндээ Монголд ажлаа хийдэггүй, зөвхөн Канадад бараг амьдардаг, Сангийн яамныхан энэ урсгал зардал дээрээ анхаардаг юм уу, үгүй юм уу би сайн мэдэхгүй байна. Ажлаа хийдэггүй, тэгээд Хадгаламжийн даатгалын корпорацаас томилолт бичүүлээд Канад руу явдаг, ирэхээрээ ямар ч тайлангүй ирдэг, авгай хүүхэдтэйгээ уулзчихаад ирлээ гэлтэй нь байна шүү дээ, тэр чинь одоо.

Хадгаламж, энэ СЗХ дээр чинь банк бусуудын асуудал явагдаж байгаа. Банк бусуудын хүү талийлаа, иргэд энэ хүүд чинь мөлжүүлээд дууслаа гээд өдөр болгон хэл ам гарч байгаа. Иргэд энийг маш их эсэргүүцэж байгаа. Хүдэрчулуун гээд бас нэг дарга байгаа, бас хугацаа нь дуусаад 2 жил болж байгаа, өмнөх УИХ-ын даргын найз нөхөр гэдэг байдлаар ингээд өнөөдрийг болтол хэн ч чөлөөлж чаддаггүй. Уг нь энэ Эдийн засгийн байнгын хорооны дарга энийг анхааралдаа аваад, ажил хэрэг болгоод, ажил хийх хүмүүсээ томилоод явуулахгүй бол явах эхнэрт үнээ тугал нийлэх хамаагүй гэж, ингээд нэг хугацаа нь дуусчихсан, ялархсан, ямбархсан шинжтэй нэг иймэрхүү хэдэн даргаасаа Монгол салж чаддаггүй, банк бусуудын өндөр зээлийнхээ хүүгээс салж чаддаггүй ийм нөхцөл байдалд ороод удсан. Тэгээд энэ 2 дэд дарга бодвол СЗХ дээр нэг, нэг том өрөөтэй байх, нэг, нэг машинтай байх, аягүй бол баахан туслахтай байх гээд энэ олон зардлуудаасаа бид ингээд жижиг гэхгүйгээр хэмнэж эхлэхгүй юм бол хувийн хэвшил ч тэр, иргэд ч тэр байдаг бүх бүсээ чангалаад дуусчихсан. Тэгээд бид нар энэчээ нэг аягүй ухаантай, ухаантай том, том тоо яриад байдаг. Гарч байгаа зардлаа нэг гэхгүйгээр хянаж чадахгүй юм бол, хэмнэж чадахгүй юм бол, бид энэ том том паразит /parasite/ дарга нараасаа салж чадахгүй юм бол,

ажил хийдэг олигтойхон шиг залуучууд томилж чадахгүй юм бол Монгол ерөөсөө урагшлахгүй байна.

Монголбанкны Тэргүүн дэд Ерөнхийлөгч чинь би ална, шулна, чадна гэсээр байгаад л нэг хулгайчийн хүүхэд томилогдсон. Дахиад хэлье, үндсэн ажилдаа орж ерөөсөө ажлаа хийхгүй байна. Яг энэ харьяанд нь байгаа байгууллагынхаа ажил руу ороод, энэ гадаад руу ямар ажлаар явж байгаа юм бэ, ямар үр дүн бүтээж ирэх гэж байгаа юм бэ, үр дүнд хүрч чадаж байгаа юм уу, чадахгүй байгаа юм уу гэдэг дээрээ хүртэл хүрэлцэж ажиллаж чадахгүй байна шүү дээ. Урсгал зардал хариуцаж байгаа Сангийн яамныхан тэнчээ ирчихсэн байх шиг байна. Та нар энэ төсвийн цалинг тооцоолж оруулж ирдэг байх, тэгээд энэ дээрээ болохгүй бол үр дүнтэй нь уялдуулдаг юм уу, дарга гэхээр дандаа дарга нарын хамаарал бүхий хүмүүс орж ирнэ. Су.Батболд билүү, Сү.Батболд тэр хүнийх нь хамаарал бүхий нөхөр шүү дээ тэр Цэрэнбадрал. Өнөөдрийг болтол хэн ч хөндөж оролдож чаддаггүй, хугацаа нь дуусчихсан, явуулж чаддаггүй, битгий иймэрхүү паразитуудыг ингээд төрөөс тэжээгээд байлгаад байгаач, би та нараас одоо гуйх нь хаашаа юм, хүсэж байна. Энэ бол иргэдийн хүсэлт, минийх ч биш. Тэгээд бид нар энэчээ орж ирэхээрээ дандаа нэг том том уянгын тоо, халил, иргэд ойлгохгүй юм ярьсаар байгаад хуралдсан болоод, цаг нөхцөөгөөд дуусаад байх юм. Энэ зардлууд руугаа анхаарахгүй юм уу, Сангийн яам?

Н.Наранбаатар: Хэлэлцэж байгаа асуудалтай холбоотой зүйл сая, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн нэмэлт ярьж байна, зардал яриагүй, зардал яриагүй байна, сая үг хэлчихлээ. Тодруулъя.

Да.Цогтбаатар: Дэг сахиулж байгаа даргын ажлыг ойлгож байна, Наранбаатар дарга. Гэхдээ би танаас асуулт асуугаагүй. Монгол Улс гаргаад байгаа зардлуудаа үр ашигтай, үр бүтээлтэй байлгаасай л гэдэг үүднээс нь Сангийн яам таны уншаад байгаа ажлын хэсэг дотор чинь байна шүү дээ. Яагаад Сангийн яам хариулуулахгүй та тэд нарыгаа хамгаалаад суугаад байгаа юм?

Н.Наранбаатар: Хамгаалалт биш.

Да.Цогтбаатар: Асуултдаа хариулт авмаар байна.

Н.Наранбаатар: Байнгын хорооны даргын үүрэг чинь хэлэлцэж байгаа асуудалдаа холбогдуулаад асуултаа асууна. Батнайрамдал гишүүн.

О.Батнайрамдал: Өглөөний мэнд хүргэе. Байнгын хорооны дарга бас намайг битгий таслаарай, би ОТ-той холбоотой асуулт асууна, байж бай л даа, одоо яачих л даа, та тэгвэл эсвэл хариултаа аваад дуусгачхаад тэгээд би яая, тэгэх үү? Тэгье, Цогтбаатар гишүүний тэгвэл асуултад нь хариулт өг л дөө. Намайг асуулт ч асуулгахгүй юм.

Н.Наранбаатар: Сангийн яам хариулъя, 4 номер Энхбаяр сайд.

Б.Энхбаяр: Цогтбаатар гишүүний асуултад хариулъя. Сая СЗХ, Хадгаламжийн даатгалын корпорац гэсэн 2 байгууллагатай холбоотой асуудал хөндөж байна. Тэгэхээр энийг Цогтбаатар гишүүн маань өөрөө Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дарга байгаа УИХ-ын, СЗХ бол УИХ-ын бүтцийн байгууллага, тэгэхээр СЗХ-г нь та өөрөө ахлаад шалгачих, Хадгаламжийн даатгалын корпорацыг нь ЗГ шалгачихъя, тэгээд 1 сарын хугацаатай шалгаад, нэгтгээд Их Хурал дээр Байнгын хороонд дүнг нь танилцуулчихъя. Саяны яриад байгаа асуудлууд, гишүүний яриад байгаа өөрөө сайн мэдэж байгаа юм

байна шүү дээ. Тэгээд энэ асуудлуудаа хамтраад шалгачихъя, ЗГ бол яг Их Хурлын бүтцийн байгууллагыг шалгах эрх хэмжээ байхгүй. Тэгэхээр хамтраад шалгачихъя.

Н.Наранбаатар: Батнайрамдал гишүүн асуулт асууна, дараа нь үг байгаа.

О.Батнайрамдал: Би ОТ-той холбоотой хэдэн юм хэлнэ. Хүмүүс сая ярьж байх шиг байна л даа, орлого талдаа найдвартай юм уу, үгүй юм уу гээд. Рио Тинто /Rio Tinto/ компани 2026 оны 3 дугаар улирлын санхүүгийн тайлангаа түрүүчийн долоо хоногт албан ёсоор зарласан. Энд бол ОТ эхний 9 сарын байдлаар 26 онд 312 мянган тонн зэс олборлож үйлдвэрлэсэн. Энийг доллароор аваад үзэх юм бол ойролцоогоор 6 тэрбум долларын орлогыг эхний 9 сарын байдлаар хийсэн байгаа. Энийг жилийн эцсээр гэхэд миний ямар ч байсан урьд өмнөх төсөөллөөс өндөр орлого олох нь, 8 тэрбум долларын орлого ойролцоогоор олох юм байна. 8 тэрбум доллар гэдэг бол өнөөдөр Монгол Улсын түүхэн хэмжээнд байгаа гадаад валютын нөөцтэй чинь дүйцэхүйц хэмжээний орлогыг 26 онд дангаараа олно. Эндээс үйл ажиллагааны болон хөрөнгө оруулалтын зардлаа хасах юм бол эерэг мөнгөн урсгал 5.5 тэрбум доллар буюу 20 орчим их наяд төгрөгийн ашигтай ажиллах нь 26 оны эцэс гэхэд.

Тэгэхээр бид юу гэж ойлгох ёстой вэ гэхээр 20 их наяд төгрөгийн энэ ашгийн, энэ эерэг мөнгөн урсгалын 3 их наяд төгрөгийг л бид ногдол ашиг авах хэмжээнд ингээд ярьж байгаа юм. Тэгэхээр үүнээс хойш, түүнээс цааш 3 их наяд төгрөгийн орлогын боломж байгаа юу гэдэг асуулт байхгүй нэгдүгээрт. Хоёрдугаарт, ЗГ хэлэлцээрт орж байхдаа 3 их наядаар 26 оны ногдол ашгийг эцэслэхгүй, 20 их наяд төгрөгөөс 3 их наядад хүрэх нь зүй ёсны хэрэг үү, 34 хувийг эзэмшиж байгаа. Тэгэхээр хэлэлцээртээ энэ 27 оны төсвийг баталчхаад цаашаагаа хэлэлцээр үргэлжилж, 26 оны ногдол ашгийг улам сайжруулах ёстой. Миний тооцооллоор бол 3 их наяд биш, 6 их наяд хүртэл явах боломж байгаа шүү та нарт.

Хоёрдугаарт, ОТ-н ногдол ашгийг 27 оны төсөв дээр 2 их наядыг нь зарцуулна гээд орж ирж байгаа. Тэгэхээр энэ дээр бид инфляц яриад л, өөр өөрсдийнхөөрөө ухаантай юм яриад л, ингэх ч ёстой, тэгэх ч ёстой. Энэ дээр зарчим ярих ёстой байхгүй юу. Өнөөдрийн эдийн засгийн нөхцөл байдал ямар ч байж болно. Нөхцөл байдлаас хамаарахгүйгээр бид Үндсэн хуулийн зарчмаа л биелүүлэх ёстой. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 6.2 дээр газрын хэвлийн баялаг, тэр дундаа ОТ шиг стратегийн ач холбогдол бүхий ордын өгөөжийн дийлэнх нь ард түмэнд ногдохоор, нэгдүгээрт. Хоёрдугаарт, Үндэсний баялгийн санд төвлөрүүлж, ард түмэндээ одоо болон ирээдүй үед тэгш, шударга, хүртээмжтэй хуваарилна гэж заачихсан. Үндсэн хуулиараа энэ чинь ард түмний өмч байхгүй юу. Ард түмний өмчийг, 2 их наядыг нь бид ингээд элдэв янзын хөрөнгө оруулалт, тэр дундаа тэр 10 дулааны станц, авлига, дамбуурлаас болоод зогсчихсон, энийг санхүүжүүлнэ гэж ингэж болохгүй байхгүй юу. Ард түмний өмчийг ард түмэнд нь зарцуулах ёстой, энэ бол Үндсэн хуулийн зарчим, энийгээ биелүүлнэ. Тэрнээс биш бид нар 2 их наядыг нь тэгж бид дураараа төсөл, хөтөлбөрт зарцуулах тийм юм байхгүй. Зарчмын зөрүүтэй санал гаргаж байгаа, эрхэм УИХ-ын гишүүд энэ дээр дэмжинэ гэж чин сэтгэлээсээ хүсэж байгаа.

Гуравдугаарт, Онтрэ-ийн асуудал, энэ ОТ бүлэг ордын нийт газрын геологийн нөөцийн 30 хувь нь оршдог Онтрэ-ийн лиценз /license/ юу болоод байна? Энэ дээр сая бас нэг нотлох баримт сая хэвлэлээр гарсан байна. Монголын татварын алба руу лицензийн шилжүүлэх төлбөр гэж 24.3 тэрбум төгрөг ХХБ-аас Онтрэ-ийн ХХБ-аас Монголын татварын албаны дагуу нэхэмжлэл дугаартайгаар шилжсэн байх юм. Энэ Онтрэ-ийн хэлцэл УИХ бүрэн эцэслэж шийдээгүй байтал яагаад татвар нь төлөгдөөд, Монголын татварын алба

нь бүрдүүлбэр дутуу гэсэн тайлбараар буцаагаад байгаа юм бэ? Энэ бүрдүүлбэр дутуу гэдэг тайлбар чинь зөв юм уу? Энэ дээр тодорхой хариулт авъя.

Н.Наранбаатар: Онтрэ-тэй холбоотой хэн хариулах юм бэ, ОТ-той холбоотой? 6.

М.Санжаадорж: Сангийн яам Санжаадорж, гишүүний асуултад хариулъя. ОТ-той холбоотой асуудлаар бол ЗГ-ын хувьд Нийгмийн болон суурь дэд бүтцийн тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэх тухай хуулийн төслийг хамтад нь өргөн мэдүүлсэн байгаа. Энэ хуулийн үндсэн агуулга бол 2 их наяд төгрөгөөр яг тулгамдсан байгаа, Монгол Улсын хувьд шийдлээ хүлээж байгаа энэ асуудлуудыг шийдвэрлэхээр. Илүү гарч байгаа ногдол ашиг орж ирэх юм бол тэрийг нь бүгдийг нь хуримтлалын санд хуваарилахаар хуулийн төсөл бичигдсэн байгаа. Дор хаяж 1 их наяд төгрөгийг тэгэхдээ хуримтлалын санд хуваарилна гэж байгаа юм. Энэнээс илүү гарч ирэх юм бол хуулийнх нь дагуу хуримтлалын сандаа хуваарилагдаад явчихна. ЗГ-ын хувьд мэдээж хэрэг Монголын баялгийг эзэмшиж байгаа тэр 34 хувьд ногдох ногдол ашгаа бүрэн дүүрэн авахын төлөө ажиллана. Энэ дээр мэдээж хэрэг Эрдэнэс ОТ ХХК байгаа, энэ компани маань өөрөө энэ дээр ажиллаж байгаа, Эрдэнэс Монгол компанийн хувьд бас ингээд ажиллаад явж байгаа.

2 их наяд төгрөгөөр бүтээн байгуулалтыг тодорхой хэмжээнд санхүүжүүлье гэдгийн гол шалтгаан бол бидний хувьд одоо тулгамдаж байгаа хамгийн том асуудал бол эрчим хүчний асуудал байгаад байгаа. Эрчим хүчний асуудлаа бид шийдвэрлэж чадахгүй яваад байхаар энэ маань өөрөө эрчим хүчний хараат байдал, дээр нь шатахуун гэсэн ийм 2 том эрчим хүчний асуудалд бид зэрэг цохилтод ороод байгаа. Энэ маань өөрөө инфляцын хамгийн суурь хэсэг рүү цохилт өгч байгаа. Тэгэхээр ЗГ-ын хувьд тодотголоор бол энэ эрчим хүчний үнэ тарифыг энэ удаадаа ямар ч байсан нэмэхгүй байхаар, иргэдэд ачааллыг үүрүүлэхгүй байхаар тодотгол ингээд батлагдсан. Цаашдаа бид бүрэн эрчим хүчний энэ хараат байдлаасаа гарахын тулд тодорхой хэмжээнд том төслүүдийг бид хэрэгжүүлэх ёстой гэж үзэж байгаа. Үүн дээр мэдээж хэрэг гадаад зээлийн ашиглалтыг эрчимжүүлэх хууль байгаа, энэ дээр Эрдэнэбүрэнгийн УЦС бас нэлээд хувь нэмрээ оруулна гэдэг ийм байдлаар бид харж байгаа, баярлалаа.

Н.Наранбаатар: Батнайрамдал гишүүн.

О.Батнайрамдал: Энэ хар даа, бидний тулгамдсан асуудал хэзээ ч дуусахгүй, 10 жилийн дараа ч гэсэн бид зөндөө тулгамдсан асуудал байсаар байх болно. Гэхдээ энэ 17 жилийн эс үйлдэхүйн ард 3 их наяд төгрөгийн ногдол ашиг анх удаа авч байгааг өнөөдрийн тулгамдсан асуудлаараа далимдуулж ингэж зарцуулж болохгүй байхгүй юу. Нэг зүйлийг хэлье, бид ингээд ард түмний мөнгөнд гар хүрч байгаа шүү. Тэр 3 их наяд төгрөг бол тэр чигээрээ ард түмний өмч. Ард түмний өмчид дур мэдэж гар хүрч байна гэсэн л үг байхгүй юу.

Хоёрдугаарт, тэр Онтрэ дээр хариулсангүй, гэхдээ Онтрэ дээр би бүх мэдээллийг нь татсан. Онтрэ Монголын татварын албанаас Онтрэ рүү албан тоот явуулах болгондоо шалтгаанаа бүрдүүлбэр дутуу гэсэн хариулт өгч байна шүү. Бүрдүүлбэр гүйцчих юм бол лиценз шилжүүлэх төлбөрийг нь хүлээн зөвшөөрөх гэж байгаа юм уу? Энэ дээр тодорхой хариулт авъя.

Н.Наранбаатар: Энд уг нь одоо уул уурхай, татварын улсууд байвал хариулахаар байна. Батнайрамдал гишүүн.

О.Батнайрамдал: Тэгэхээр би дахиад хэлье, Онтрэ дээр Монголын татварын алба, тэр дундаа Цогтнаран дарга 5 захианы хариу өгсөн байна. Бүгд бүрдүүлбэр дутуу гэсэн шалтгаанаар хариулт өгсөн байна шүү, УИХ-ын тогтоол гарчхаад байхад яагаад бүрдүүлбэр дутуу гэж хариулт өгөөд байгаа юм бэ? Бүрдүүлбэр нь гүйцчих юм бол хөрөнгө оруулагч тэгвэл татвараа шилжүүлж болно гэдэг ойлголтыг санаатай өгөөд байгаа юм уу? Энэ дээрээ маш тодорхой хариултыг энэ өнөөдрийн, энэ долоо хоногийн чуулган дээр авчирч ирэх хэрэгтэй. Яагаад гэвэл Онтрэ Монгол Улсын гуравдагч том гэрээ болох ёстой, энэ бол ард түмний өмч шүү. Үндсэн хуулиараа олгосон энэ ард түмний өмч дээр УИХ-ын тогтоол гарчхаад байхад ЗГ-ын журмыг эш татаад, бүрдүүлбэр дутуу гэсэн хариулт өгснөөр хөрөнгө оруулагчийг төөрөгдүүлсэн ийм нөхцөл байдал байж болзошгүй болж байна шүү. Тэгэхээр энэ дээр Сангийн яам маш тодорхой хариултаа чуулган дээр авчрах хэрэгтэй.

Н.Наранбаатар: Үг хэллээ. Соронзонболд гишүүн, алга байна. Пунсалмаа гишүүн.

Б.Пунсалмаа: Сайн байцгаана уу? Зарчмын нэг зүйл хэлэх хэрэгтэй байна. Төсвийн хүрээний мэдэгдэл гэдэг нь төсвийн зарцуулах хязгаарыг заагаад, тэрхүү хязгаартаа төсвөө багтаах тухай заагаад байгаа юм. Гэтэл нөгөө талдаа ДНБ өсөхийн хэрээр төсөв нь тэлж болдог, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6.1.3. Энэ хоёр хуулийн зөрчилдөөнтэй байдлаас болоод бид маш олон удаа Төсвийн хүрээний мэдэгдэл болон Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулиа бид байнга өөрчилж байна. Энэ хоёрын зөрчилдөөнийг бид шийдвэрлэхгүй бол ер нь байнга л төсвийн тодотголыг хийгээд ингээд хэлэлцэх ийм болох нь. Үүнийгээ энэ манай энэ Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөл ямар хариулт хэлэх вэ? Үүнийг нэг тийш нь шийдэх хэрэгтэй байна.

Хоёрдугаарт инфляц, энэ жилийн инфляцыг 8 хувь гэгчихсэн байгаа. Гэтэл энэ урсгал зардлуудыг харж байхад дунджаараа 20 хувь өссөн байгаа юм. Зарим нь бүр 20, 30 хувь, 40 хувь дундаж нийлбэрээр үзэхэд 20 хувь. Тэгэхээр энэ хүнсний инфляц ч гэсэн 20, 30 хувь ерөөсөө инфляц өөрөө 20, 30 хувьтай. Тэгэхээр манай энэ төсвийн хүрээний мэдэгдлийн энэ 8 хувийн инфляц чинь хэр үнэн бодит тоо юм бэ гэдэг асуудал.

Гуравдугаарт, энэ төсвийн хүрээний мэдэгдлийн орлогыг урьдчилан тооцох боломжгүйн улмаас ОТ-оос нэмэгдэж орж ирсэн гэж байгаа юм. Тэгвэл зардал нь яагаад гэнэт үүнийгээ дагаад нэмээд ороод ирэв? Үүнийг ЗГ УИХ-ын гишүүдтэйгээ эхэлж зөвлөлдөж оруулж ирмээр байна. Тэгэхгүй бол ЗГ нь оруулаад ирдэг, үүнийг ардаас нь хэрхэн шийдвэрлэх вэ гээд маш их хэлэлцүүлэг болж байна. Энэ 3 асуудал.

Н.Наранбаатар: Эдийн засаг, хөгжлийн яам 2 номер, дараа нь Сангийн яам.

Б.Мөнх-Эрдэнэ: Гишүүний асуултад хариулъя. Эдийн засаг, хөгжлийн яам Мөнх-Эрдэнэ. Төсвийн хүрээний мэдэгдэл дээр байгаа инфляцын зорилт 8 хувь, 7 хувь гэдэг бол тооцоонд сөрөг нөлөө байхгүй. Нэгдүгээрт, хуулиараа хэрэглээний үнийн индексийн өөрчлөлтийг бич гэсэн учраас Төв банкны мөнгөний бодлогын зорилттой нийцүүлээд эрсдэл өндөр байгаа учраас дээд интервал 8 хувиар нь бичсэн байгаа. Хэрвээ тэр дээр инфляцыг бүр 10 хэдэн хувь, 20 хувь гэж байгаагаар бичих юм бол энэ нь өөрөө дефлятороороо дамжуулаад нэрлэсэн ДНБ-ий тооцоогоо өсгөх эрсдэлтэй. Хэрвээ өндөр инфляц тавивал бас л төсвийн хүрээний зардлын хязгаарыг энэ нэрлэсэн ДНБ-ээр харьцуулж тооцоолж байгаа учраас өсөх эрсдэлтэй. Тэгэхээр инфляцын тухайд бол энэ зорилт юм.

Хоёрдугаарт, сая батлагдаж байгаа энэ төсвийн хүрээний Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтөөр нийт төсвийн зардлын хэмжээ нь уул уурхайн бус нэрлэсэн ДНБ-ий сүүлийн 12 жилийн дунджаас хэтрэхгүй байх ёстой гэсэн энэ заалт одоо сэргэж орж ирж байгаа. Тэгэхээр үүгээрээ цаашдаа төсвийн нийт зардлын хязгаараа хязгаарлаад явна гэж бодож байгаа.

Н.Наранбаатар: 1 номер.

Н.Ууганбаатар: Гишүүний асуултад тодруулга өгье, Тогтвортой байдлын зөвлөл Ууганбаатар. Энэ тусгай шаардлагууд бичигдсэн хэлбэрийнхээ хувьд нэг их алдаатай, буруу зүйл байхгүй болов уу гэж бид бодож байгаа. ДНБ-тэй уях нь ерөнхийдөө зөв. ДНБ-тэй уяад тэр хэмжээгээрээ өсөхийг нь зөвшөөрөөд байна шүү дээ. Энэ зөв нь дахиад юунаас харагдаж байна вэ гэхээр бид энэ тусгай шаардлагууд төсөв тэлэх болгонд хөндөгдөөд байна гэдэг чинь тусгай шаардлагууд уг нь үүргээ гүйцэтгээд л байгаа юм. Тэрийг нь гүйцэтгүүлэх үү, үгүй юү гэдэг дээр шийдвэр гаргахдаа л бид нэг тийш нь гаргачхаад байгаа болохоос биш. Энэ дотор одоог хүртэл гүйцэтгэхгүй байгаа нэг шаардлага байгаа, тэр нь өөрийн чинь ярьсан 6.1.3 буюу урсгал зардал ДНБ-ий 30 хувь гэдэг таазанд бид урьд өмнө ч хүрч байгаагүй, энэ жилийн энэ айхтар өсөлттэй том төсөв дээр ч 29.5 хувь дээр л очиж байгаа юм. Тэгэхээр тэр заалт бол тэр тааз үйлчлэхгүй байгаа, хэтэрхий хол байна гэсэн үг. Бусад нь үүргээ гүйцэтгэж байгаа.

Н.Наранбаатар: Сангийн яам хариулах уу? Орлого, зарлагатай холбоотой хамгийн сүүлийнх нь 3 дахь асуулт.

М.Санжаадорж: Сангийн яам Санжаадорж, гишүүний асуултад хариулъя. ОТ-ийн ногдол ашиг бол өөрөө бидний хувьд анх тооцоолж байсан төлөвлөгөөний хувьд нэлээд хол байсан. ЗГ-ын хувьд энэ хэлэлцээг маш амжилттай хийсний үндсэн дээр ногдол ашиг орж ирэхээр болсон. Үүнтэй холбоотойгоор Оюу толгой гэдгийг бид “ОТ” гэдэг кодтойгоор тавиад зөвхөн хөрөнгө оруулалтын зардал, урсгал биш. Тэгэхээр одоо тэр байнга нэмэгдэх шинжтэй биш, нэг удаадаа хэрэгжээд дуусахаар ийм төсөл, хөтөлбөрүүдийг шийдвэрлэхээр оруулж ирсэн байгаа. Мэдээж хэрэг төсвийг эцэслэн батлах нь УИХ-ын бүрэн эрх. ЗГ-ын хувьд Үндсэн хуулиар боловсруулах үүрэг нь байгаа. Тэр үүргийнх нь дагуу боловсруулж орж ирсэн. Хэрхэн батлах нь ажлын хэсэг дээр тодорхой болох байх гэж бодож байна. Баярлалаа.

Н.Наранбаатар: Пунсалмаа гишүүн.

Б.Пунсалмаа: Сая тодотголоор орж ирсэн төсвийн хүрээний мэдэгдэл чинь ерөөсөө л хоёрхон долоо хоногийн дотор 6, 7 их наядаар өсчхөж байгаа байхгүй юу. Ийм богино хугацаанд ингэж өөрчлөлт орж байгаа энэ хууль чинь яаж 3 жилийн дараахыг харах юм бэ? Маш эргэлзээтэй санагдаж байгаа байхгүй юу. Тэгээд инфляц чинь бүр одоо ди-инфляцын түвшинд ирчихсэн, тэгээд оруулж ирж болохгүй байна гэдэг энэ бол үнэхээр сонсоход төвөгтэй, яг тэр чинь харагдаж байгаа байхгүй юу. Энэ төсвийн хөрөнгө оруулалтууд чинь маш ихээр өсөж байгаа, урсгал зардал чинь өсөж байгаа, эд нар чинь ердөөсөө 10 хувийн өсөлт бий болгохгүй байгаа байхгүй юу. Дандаа 20, 30 хувийн өсөлт. Энэ чинь инфляцыг өөрөө илэрхийлж байгаа шүү дээ. Тэгэхээр бид инфляцаа яг одоо бодитойгоор нь илэрхийлээд хэлээд, тэгээд тэр хэмжээндээ бусад зүйлүүдээ тохируулж явахгүй бол цалин хөлс чинь ингээд 10 хувийн инфляц.../минут дуусав/

Н.Наранбаатар: Үг хэллээ. Ганхуяг гишүүн.

Х.Ганхуяг: 4, 5 асуулт, нэг шаардлага гэх юм уу даа. Энэ олон улсын нөхцөл байдалтай холбоотойгоор 2 асуулт байгаа юм. Бид энэ төсвийн хүрээг харахаар 27, 28, 29 он бол нэлээн тогтвортой байхаар, орлого ч гэсэн нэлээн тогтвортой байхаар харагдаад байна л даа. Тэгээд өнөөдрийн олон улсын мэдээгээр харахад нөгөө хиймэл оюун ухаан болон дата төвүүдийн хувьцааны хөөс нэлээн хагарах магадлалтай байгаад байна. Тэгэхээр энэ нь эргээд зэсийн үнэд болон эрчим хүчний үнэд хэрхэн, яаж нөлөөлөх, манай гаргадаг гол түүхий эд зэс, алтанд хэрхэн яаж нөлөөлөх 1 дүгээр асуулт.

Хоёрдугаарт, БНХАУ-ын эхний 3 улирлын байдлаар эдийн засгийн өсөлт нь 4.5 хувьтай гарсан. Гэсэн хэдий ч зөвхөн экспорт нь өссөн байгаад байгаа юм. Дотоодын барилга, үл хөдлөхийн эрэлт нь барилга, үл хөдлөх нь 7.5 хувийн уналттай гарсан байгаа. Тэгэхээр манай гол түүхий эд чинь коксжих нүүрс байдаг. Тэгэхээр энэ 27, 28 онд энэ коксжих нүүрсний экспортын хэмжээ болон үнэ дээр хэрхэн яаж нөлөөлөх талаар судалгаа хийсэн үү? Энэ эргээд манай энэ төсвийн хүрээнд ямар нэгэн өөрчлөлт орох эсэхийг тодруулчихмаар байна. 2 асуулт.

3 дахь асуулт нь энэ ОТ-ийн ногдол ашиг төрийн өмчит ААН-үүдээс авах ногдол ашиг гээд төсвөөр нэлээн татаж авахаар орсон байгаа. Үүнийг би зөв ажил гэж харж байгаа. Эндээс яг урсгал зардлаа санхүүжүүлэх тал дээр хэдий хэр хэмжээний мөнгийг нь урсгал зардал дээр тавьсан байгаа талаар тодруулчихмаар байна. Тэгээд энэ нь эргээд яг ОТ-ийн ногдол ашгийг бид жил болгон энэ ирээдүйн 27, 28, 29 онд үргэлжлүүлээд авч чадах эсэх дээр тодруулчихмаар байна.

Сүүлийн асуудал нь бидний энэ жилийн гол асуудал бол барааны үнийн өсөлт буюу инфляц болчихоод байгаа. Тэгээд үүн дээр голлон 1, 2, 3 зүйл байна шүү дээ. Нэг нь түлш, шатахуун байна. Энэ бол биднээс хамаарах, хамаарахгүй нөхцөл байдлууд байгаад байна. Биднээс хамааралтай гэж хэлж болох нэг асуудал бол махны үнэ байгаа. Манай Бадамсүрэн гишүүн маань сайд Хөдөө аж ахуйн байсан, өмнөх Жадамбын Энхбаяр бас Хөдөө аж ахуйн сайд байхад энэ гоц халдварт шүлхий, годрон гэдэг асуудал ерөөсөө гардаггүй байсан. Тэгээд 4 сараас хойш шүлхий гараад л, годрон гараад л, үүнээсээ хамаараад эргээд махны нийлүүлэлт, махны үнэд шууд нөлөөлж байгаа. Тэгээд энэ вакцины асуудал нэн яаралтай горимоор ЗГ-ын тусгай сангаас мөнгийг нь гаргуулж ирээд, импортоор оруулж ирээд тарьдаг. Энэ вакцитай болон энэ гоц халдварт өвчинтэй холбоотой ЗГ-аас энэ дээр бүр нэн яаралтай шалгалт оруулмаар байна. Хүний нөлөөлөлтэй эсэх, сайдын хариуцлагатай, хариуцлагагүй ажлаас хамааралтай эсэх, энэ чинь хохирогч нь угаасаа л малчид, хотын иргэд болчихоод байна шүү дээ. Өдийд махны үнэ уг нь буурч эхэлдэг. Махны үнэ ерөөсөө буурахгүй, тэгээд эндээс хохирол амсаж байгаа нь Монголын ард түмэн болчихоод байна. Энэ санаатай юм уу, санаагүй юм уу, үйлдэл юм уу, юу юм гэдгийг шалгамаар байна. Үүн дээр би Энхбаяр сайдаас тодруулга авчихмаар байна. Вакцин болон малын гоц халдварт өвчин шүлхий, годрон, дээр чинь бол баримтат тагнуулын кино шиг л юм ярилаа шүү дээ чөмөданд оруулж ирээд ингэсэн байна гээд.

Н.Наранбаатар: Энхбаяр сайд малын өвчний вакцины талаар хариулна.

Б.Энхбаяр: Ганхуяг гишүүний асуултад хариулъя. Яг хөтөлж асуугаад байна л даа. Идэрбат сайд томилогдсоноос хойш л малын өвчин гараад байна гэж хэлэх гээд байх шиг байна. Тэгээд яах юм бэ гэж асуугаад байх шиг байна. Тэгээд би яг тэр хүнээс нь болоод байна уу, яагаад байна гэдгийг хэлж чадахгүй юм байна. Одоо үнэхээр өвчин, үнэхээр санаатай оруулж ирээд тараагаад байгаад байна уу, үгүй юу гэдэг асуудал бол хууль хяналтын байгууллагынхны л шалгаж үзэж, нотолж ярих асуудал байна.

Тэр улс төрийнх нь асуудлыг би ЗГХЭГ-ын даргын хувьд ЗГ-ын танхимын нэгдмэл байдал, кабинетын зарчмыг хамгаалж нэгдсэн байр суурь илэрхийлнэ. Яг тодорхой асуудлын хувьд эрхэлсэн сайд нь л хариулах ийм асуулт байгаад байна л даа. Үүнийг ХАА-н байнгын хороон дээр сайдаас нь асуувал уг нь зүгээр байх юм.

Н.Наранбаатар: 2 номер уу.

Б.Мөнх-Эрдэнэ: Эдийн засаг, хөгжлийн яам Мөнх-Эрдэнэ, гишүүний асуултад хариулъя. Хятадын эдийн засгийн өсөлтийн прогнозын /prognosis/ тухайд хамгийн сүүлд ОУВС 27 онд 4 хувь өснө, 26 онд 4.5 хувь, 27 онд 4 хувь өсөж, өсөлт нь жилийн дараа өсөлтийн нэгж хувь нь буурна гэж төсөөлсөн байна. Тэгэхээр гишүүний хэлж байгаа эрсдэлүүд байгаа. Үнийн тооцооллын хувьд яаж авсан бэ гэхээр зэсийн үнийн хувьд бид хавар 26 онд 12700 гэж үзэж байсан, ингээд 11900 гэж үзэж байсан, тэгээд одоо шинэчилснээр 12700 болж өссөн байгаа. Дараа жилийн тухайд зэсийн үнэ 12700, түүний дараа жил 28 онд 12750 гэсэн ийм прогнозтой байгаа. Үүнийг олон улсын шинжээчдийн дунджаар авч байгаа. Алтны үнийн тухайд жилүүдэд буурна гэсэн.../минут дуусав/

Н.Наранбаатар: Нэмж, хариулт гүйцсэн үү? Ганхуяг гишүүн тодруулах уу, хариулт хангалттай юу Ганхуяг? Гишүүд асуулт асууж, хариулт авч дууслаа. Одоо үг хэлэх гишүүд нэрсээ өгье. Алга байна. Батнайрамдал гишүүн үг хэлнэ.

О.Батнайрамдал: 2 зүйл хэлнэ. Энэ долоо хоногт зарчмын зөрүүтэй саналууд яваад дуусна. Тэгэхээр төсвийн 3 дугаар хэлэлцүүлэг дуусна гэдэг бол зарчмын зөрүүтэй санал яваад, дараа нь өөрчлөлт орох боломжгүй л болно гэсэн үг. Тэгээд ЗГ-аас явуулсан тэр санал асуулга чинь зарчмын зөрүүтэй санал яваад дуусаж байхад гарах юм байна шүү дээ. Бид зарчмын зөрүүтэй саналаа яваад дуусаж байхад 4 дүгээр хэлэлцүүлэг дээр дахиад санал гаргаж болохгүй шүү дээ. Өөрчлөх боломжгүй л болно шүү дээ. Тэгэхээр нэг ийм, энэ долоо хоногтоо тэр ОТ-ийн ногдол ашиг яах нь шийдэгдэх гээд байна л даа. Тэгээд бидэнд ерөөсөө 3, 4-хөн хоногийн хугацаа л үлдэж байгаа юм.

Тийм учраас микрофон олдох болгонд хэлнэ. Тэр 3 их наяд ОТ-оос орж байгаа 3 их наяд бол 17 жилийн тэмцлийн ардаас орж ирж байгаа 3 их наяд шүү. Үүн дээр Учралын ЗГ, тэр дундаа ажлын хэсгийг ахалж байгаа Мэндсайхан сайд түүхэн гавьяа үүн дээр оруулж ирж байгаа гэдгийг хэлнэ. Үүнтэй хэн ч маргахгүй. Бид ногдол ашиг гэж ярьдаггүй байхад ногдол ашиг оруулж ирж байгаа юм. Тэгэхдээ энэ ногдол ашиг нэгэнтээ ард түмний өмч юм чинь ард түмэндээ зөв очих ёстой л гээд байгаа юм. ОТ төсөл дараа жилээс өгсүүлээд 8 битгий хэл тэрбум долларын орлого болоод явна. Та нар ОТ-ийн Рио Тинтогийн /Rio Tinto/ 3 дугаар улирлын санхүүгийн тайланг бүгдээрээ ороод интернэтээс хараарай. Ялангуяа үнийг сонсож байгаа шинжээч, санхүүгийн шинжээч залуучууд та нар бүгдээрээ Рио Тинтогийн 3 дугаар улирлын санхүүгийн тайланг бүгдээрээ ороод үзээрэй. Рио Тинто компанийн энэ 3 дугаар улирлын хамгийн сайн мэдээ нь ОТ байгаа. Дэлхий даяар явж байгаа бүх уурхайнаас нь хамгийн сайн мэдээтэй нь ОТ. Энэ жилдээ олборлолт нь 29 хувиар өсөж гарч ирж байгаа ийм сайн мэдээ. Нэгэнт бид 34 хувь эзэмшиж байгаа бол ард түмний эзэмшил шүү дээ, ард түмний өмч Үндсэн хуулиараа, анх авч байгаа ногдол ашиг нь зөв ард түмэндээ очих ёстой юм, ард түмэндээ очих ёстой.

Хоёрдугаарт, яг энэ цаг мөчид дахиад л гаднаас мэдээ олж харж байгаа юм л даа. Залуучууд бүгдээрээ entree-resources.com Онтрэ-ийн /Entree/ вэб сайт руу ороод гүйцэтгэх удирдлагынх нь гаргасан албан ёсны хөрөнгө оруулагчдын өгсөн захиаг уншаад үзээрэй. Дараа нь парламент дээр яригдсан чинь залруулга 10 сарын 6-нд гаргасан байна лээ.

Бүгдээрээ үзээрэй. Англи хэл дээр байгаа. Гэхдээ үүнийг ChatGPT-р ч юм уу орчуулаад бүгдээрээ харах боломжтой. Онтрэ дээр Монгол Улсын гуравдагч том хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулагдах ёстой. Энэ өөрөө УИХ-ын тогтоолтой, Ашигт малтмалын тухай хуулийн 5.5, 8.1.7-гийн маш ойлгомжтой зарчим байгаа. Стратегийн ач холбогдол бүхий орд бол хувь эзэмшил өөрчлөгдөхөд УИХ эцэслэн батлах ёстой. Үүнийг хийгдээгүй байхад тэр 2 лиценз Онтрэ-н эзэмшилд байгаа, энэ стратегийн ач холбогдол бүхий ордын нөөцийн 30 хувь нь байгаа, хэдэн тэрбум доллар үнэлэгдэх энэ 2 лиценз яагаад шилжих гээд татвар нь төлөгдөөд байгаа юм бэ? Яг ийм асуудал үүсэж байсан учраас Хянан шалгах түр хороог хүртэл 89 гишүүний гарын үсэгтэйгээр зурагдаж, 120 дугаар тогтоол батлагдаж байсан шүү дээ. Тэгэхээр энэ 3 их наядын ногдол ашиг яригдаж байх хойгуур энэ 2 лиценз дээр асуудал үүсчих вий гэдэг болгоомжлол байгаад байна. Энэ болгоомжлол, эргэлзээг алга болгоё гэж байгаа бол Монголын татварын алба яг өнөөдөр тэр 24.3 тэрбум төгрөгийг Онтрэ-н Худалдаа хөгжлийн банк руу нь данс руу нь буцаагаад яаралтай шилжүүлэх ёстой шүү. Үүнийг Монгол Улсын ард түмэн бүгдээрээ анхааралтай ажиглаж байгаа шүү гэж хэлмээр байгаа юм.

Н.Наранбаатар: Батжаргал гишүүн үг хэлье. Тогтвортой байдлын тухай хууль.

Ж.Батжаргал: Гишүүдийнхээ энэ өдрийн амар амгаланг айлтгая. Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл орж ирсэн. Энэ хуулийн төслийг хэлэлцэх эсэхийг нь дэмжчихээд, хэлэлцүүлгийн үе шатанд нь сайжруулж гаргах нь зүйтэй юм байна гэж ойлгож байгаа. Би гишүүдийгээ энэ талаасаа асуудалдаа хандах нь зөв байх гэж харж байгаа юм. Дотор нь хөндөгдөж байгаа асуудал 3 зүйл байгаад байгаа юм. 1 дүгээрт, ногдол ашгийн тухай асуудал байгаа. 2 дугаарт, орон нутгийн үнэт цаасны тухай асуудал байгаад байгаа. 3 дугаарт, урьд оны үлдэгдлийн тухай асуудал байгаад байгаа юм. Тэгэхээр үүнээс орон нутгийн үнэт цаас гаргах эрхийг нь бидэнд өгчхөөд байдаг, буцаагаад үүнийгээ ашиглах асуудал дээр нь дахиад асуудал үүсгээд болж өгөхгүй байгаа байхгүй юу. Тэгэхээр үүнийгээ зөв зохицуулж, энэ Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулиараа зөв зохицуулалтыг нь хийж өгөх ёстой гэж ойлгоод байна.

Хоёр дахь нь энэ урьд оны үлдэгдэл гэдэг чинь одоо дансандаа байж байгаа хөрөнгийн тухай асуудал шүү дээ. Үүнийгээ зарцуулах асуудлуудыг нь энэ төсвийн хязгаар юмандаа зөв уялдуулж зарцуулах асуудлыг нь гаргаж өгөхгүйгээр бид бараг 2.8 их наядын ч билүү ийм үлдэгдлийн тухай ярьцгаадаг. Үүнийгээ шийдлийг нь гаргаж байж орон нутгууд урьд оныхоо үлдэгдлийг зарцуулах эрх юмнууд нь нэмэгдэж үүсэх учиртай гэдгийг зориуд хэлмээр байна. Тэгээд мэдээж хууль хоорондын нийцэл хангах үүднээс энэ хуулийн төслийг хэлэлцүүлгийнх нь түвшинд сайжруулаад ажиллах бололцоо, боломж байгаа гэж хэлмээр байна.

Хоёр дахь, одоо ихээхэн хөндөгдөөд байгаа асуудал бол тэр ОТ том төслийн хүрээнд байж байгаа ордуудын ашиглалтын тухай асуудал байгаа юм. Хөрөнгө оруулалтын гэрээн дотор бол энэ ОТ төслийн хүрээнд 5 орд байгаагийн нэгийг нь л өнөөдөр бид ашиглаж явж байгаа. Цаад 4-ийг нь тэр тодорхой хуулийн шаардлагууд хангагдсан тохиолдолд гэрээ байгуулж явахаар Хөрөнгө оруулалтын гэрээн дотор тусгаж орсон, байж байгаа зүйл байхгүй юу. Тийм учраас 2009 оноос өнөөдрийг хүртэл энэ байгуулсан гэрээний оноо, алдаа бүх юман дээрээ хэдүүлээ үнэлэлт, дүгнэлт өгөөд, алдаа юмнуудаа арилгасан гэрээний асуудлыг шинээр хийх тухай л асуудал байгаа. Тэгэхээр энэ талаасаа бол яах аргагүй ЗГ, холбогдох байгууллагууд энэ асуудал руугаа анхаарлаа чиглүүлж байж, энэ эдийн засгийн эргэлтэд орох ордуудын нэгж талбаруудын асуудал дээр

гэрээгээ зөв хийх тухай л асуудал байгаа. Тэгээд үүнийгээ бид бүгдээрээ ойлгож байх учиртай гэж ойлгоод байна. Энэ талаасаа асуудалдаа хандах ёстой шүү.

Н.Наранбаатар: Очирбат гишүүн үг хэлнэ.

Г.Очирбат: Сайдууддаа хандаад 3 өгүүлбэр хэлчих гэсэн чинь бүгдээрээ гараад явчих юм. Энэ төсөв чинь одоо арай дэндэж байгаа шүү. Татвар төлөгч, төлөх сонирхолтой ААН байтугай иргэд байхгүй болж байна. Монгол Улсын нийт эдийн засгийн 70 хувийг төр шийддэг болчихсон, тэгээд одоо цаашаа яах вэ? Хувийн хэвшлээ дэмжсэн ямар бодлого байна? Тодорхой чиглэл юм энэ одоо 2027 оны төсөв дээр харагдахгүй байгаад байгаа юм. Тэгээд Монгол Улсад хөрөнгө оруулах итгэлтэй гэдэг юм уу, Монгол Улсад хөрөнгө орох сонирхолтой дотоодын болон гадаадын бизнесменүүд байхгүй болчихсон. Тэгээд цаашдаа энэ байдлаараа яваад байх юм бол энэ улс одоо яах учиртай юм бол? Энэ манай Эдийн засаг, хөгжлийн яамныхан, Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийнхөн бол байнга л зөвлөөд байгаа, зөвлөмжийг нь ерөөсөө авдаггүй.

Тэгээд одоо энэ Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт гээд нэгхэн жилийн хугацаатай, энэ жил ОТ-ийн ногдол ашиг болон орон нутгийн болон ТӨК-ийн ногдол ашгийг хэрхэн яаж хувааж идэх вэ гэсэн ганцхан жилийн хугацаатай Төсвийн тогтвортой байдлын нэмэлт, өөрчлөлт оруулаад ирж байгаа юм. Тэгээд 2028 он, 29 он, 30 он гээд цаашаа үргэлжилнэ шүү дээ. Эдийн засаг, хөгжлийн яамныхан, Сангийн яамныхан. Яг өнөөдрийнх шигээ сэтгэж тануус энэ хуулийн төслүүдийг үйлдвэрлэж оруулж ирдгээ одоо болих хэрэгтэй шүү. Цаашдаа энэ улс эх орон бол татвар төлдөг хүнгүй болно шүү, ААН ч үгүй болно, иргэдгүй болно. Иргэд өнөөдөр ХХОАТ-аа төлөхдөө хүртэл уур нь хүрч бухимддаг болсон. Урьд нь бол улс эх орныхоо төлөө татвараа төлж байгаа, миний татвараар энэ улс хөгжинө гэж итгэлтэйгээр татвар төлдөг байсан. Тэгээд энэ байдлыг манай энэ мэргэжилтнүүд, энэ дарга нарт дулдуйдаж байгаа хүмүүс тануус хийж байгаа шүү. Шударга юмыг шударгаар нь хэлээд, болохгүй юмыг нь болохгүйгээр нь хэлдэг байх хэрэгтэй. Мэдэхгүй, би бол одоо 2028, 2029 оны Монгол Улсын эдийн засгийн нөхцөл байдлыг бол бүр ойлгохгүй байна. Ингээд л хуулийн төсөл нэг жилийн хугацаатай хууль оруулж ирээд л өөрчлөөд л, өөрсдийнхөөрөө энэ тансаглалаа захиран зарцуулахын тулд хууль өөрчилдөг үүнийгээ болих хэрэгтэй шүү.

Төсвийн тогтвортой байдлыг 23 дахь удаагаа өөрчилсөн, одоо энэ 24 дэх удаагийн өөрчлөлт дахиад явж байгаа. Ийм байдалтайгаар цаашаа явна гэдэг бол үнэхээр Монгол Улсын ирээдүй өнөөдрийн эрх барьж байгаа нөхдүүдийн энэ нэг тансаглалд нь, эрх мэдэлд нь дулдуйдаад ингээд улс эх орныхоо эдийн засгийг унагааж байна гэдгээ ойлгох хэрэгтэй шүү. Тэгээд хэдэн сайд нар байвал үг хэлчихье гэсэн, нэг ч сайд байхгүй болчихсон. Их Хурлын гишүүдийнхээ үгийг сонсдог хүнгүй болсон. Тэгээд хэвлэлийг нь 2 хуваачихна, Их Хурлын гишүүдийг нь 2, 3 хуваачихна, заримыг нь төсвөөр нь орон нутагт нь хэдэн төгрөг тавина гээд утсаар ярьж асууж байгаад тэрийг нь тавьчихсан шүү гэж амыг нь хамхина. Заримыг нь болохоор чиний бодлогын шийдвэрийг чинь шийдээд өгчихсөн шүү, энэ хуулийн төсөл чинь явж байгаа болохоор дэмжлэг үзүүлж байгаа гээд амыг нь хамхичихсан.

Тэгээд улс эх орны нийтлэг эрх ашиг гэдэг юм байхгүй болж байгаа шүү. Тэгээд нэг ч сайд алга. Энэ сайд нар нь орж ирж Их Хурлынхаа гишүүдийн үгийг жаахан сонсоорой хөөе, бүр утгаа алдлаа. Одоо бараг энэ гүйцэтгэх засаглал, энэ сайд нар нь Их Хурлын 126 гишүүнийг хуваагаад тархийг нь базаж байгаа юм шиг л нэг юм руу ороод байна даа, тэгээд мэдэхгүй үнэхээр гайхаад байна. Цаашдаа энэ улс эх орны эдийн засаг яах юм бол? Татвар төлдөг хүнгүй, татвар төлдөг ААН-гүй, гадна, дотнын хөрөнгө оруулагч нар

Монголыг сонирхохоо больсон, дотоодын хөрөнгө оруулагч нар хөрөнгө оруулалт хийе гэх итгэл үнэмшилгүй л юм руу яваад байгаа шүү. Сангийн яамныхан, Эдийн засаг, хөгжлийн яамныхан одоо хэдэн мэргэжилтнүүдэд л хэлье дээ. Та хэдийг мэргэжлийн эксперт /expert/ гэж харж байгаа шүү.

Н.Наранбаатар: Гишүүд үг хэлж дууслаа. Одоо санал хураалттай тул гишүүд танхимд цуглая. Гишүүд санал хураалтад бэлтгэе, 14 гишүүн бэлтгэсэн байна. Одоо гишүүд ороод ирэх байх, гишүүд танхимд орж ирье. Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хорооны хамтарсан хуралдаанд орж ирье. Батсүмбэрэл, Булгантуяа, Ганзориг гишүүн, Мандхай гишүүн сая байсан даа, Мөнхсоёл гишүүн юунд ороогүй байна, орчихсон уу? Сэргээгээдхэе. Мөнхсоёл гишүүн, Одбаяр гишүүн, Пунсалмаа гишүүн сая уг нь байсан даа. Одбаяр гишүүн, Пүрэвдаваа гишүүн, Түвшин гишүүн, Тэмүүлэн гишүүн, Энхцэцэг гишүүн. Энхцэцэг гишүүн рүү. Ганзориг гишүүн санал хураалтдаа бэлтгэе. Томьёоллыг уншъя.

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд дэмжихийг дэмжих нь зүйтэй гэсэн саналаар санал хураалт явуулъя. Гишүүд танхимд орж ирсэн үү, зарим гишүүд дутуу л байна даа. Мэндсайхан сайд. Түвшин гишүүн, Батсүмбэрэл гишүүн 2 санал хураалтад бэлдээрэй, хуруугаа уншуулаарай. Санал хураалтад 27 гишүүн бэлдсэн байна. Санал хураалт. 66.1 хувиар дэмжигдлээ. Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд, нийт, энэ чинь 59.5 хувиар, ирц нь 66 байсан байна. Санал хураалтын дүн 59.5 хувиар дэмжигдлээ. Санал хураалт явуулж дууслаа.

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн хэлэлцэх эсэх хэлэлцүүлэг явуулсан талаарх Төсвийн байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг УИХ-ын гишүүн Эрдэнэбат гишүүн танилцуулах уу Эдийн засгийн байнгын хороо юм чинь? 5 дахь өдөр байсан, 4 дэх өдөр. Эрдэнэбат гишүүн танилцуулна. Монгол Улсын 2027 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2028-аас 29 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуулийн төсөлтэй хамт өргөн мэдүүлсэн Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэх эсэх хэлэлцүүлэг явуулж дууслаа.

11.12 цаг

Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хорооны хуралдаанд оролцсон гишүүд, ажлын хэсэгт баярлалаа. Хуралдаан дууслаа.

ДУУНЫ БИЧЛЭГЭЭС ХУРАЛДААНЫ
ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТЭМДЭГЛЭЛ БУУЛГАЖ,
ХЯНАСАН: ШИНЖЭЭЧ

Д.УЯНГА